TEMPS DE PESCADORS I COMERCIANTS A LA PLATJA DE PALS (s. XVIII)

ANNA-MARIA CORREDOR PLAJA

Imaginem per un moment la platja de Pals, tan oberta i allargassada, un dia d'hivern... Aquest espai inhòspit i abandonat, a uns 3 km del nucli urbà, no convida gens a pensar que més de dos segles enrere hagués estat un lloc animat de pescadors i comerciants; i, en canvi, això és el que proven uns quants documents del s. XVIII del fons notarial de Pals (FNP), que es conserva a l'Arxiu Històric de Girona (AHG). Segons aquests documents, en aquesta platja hi havia hagut *botigues* i algun tipus de comerç d'articles de primera necessitat i al poble de Pals hi havia pescadors que pagaven l'anomenat «quinzè del peix de mar» i el «dret del peix de l'obra» a una persona instal.lada a la mateixa platja. Intentarem analitzar, doncs, el contingut d'aquests documents, que completarem amb dades extretes de bibliografia diversa o facilitades per informadors locals[1], per tal de donar a conèixer aquesta faceta, creiem que força desconeguda, de la història de Pals.

EL CONCEPTE DE «BOTIGA»

El mot «botiga» és utilitzat als documents consultats del s. XVIII per a designar una petita construcció, generalment ruïnosa, situada arran de

(1) Hem de destacar molt especialment la col.laboració d'Esteve Almar i de Teresa Arbós. Almar (Pals, 1898-1996), més conegut per Esteve Navarra, ens va explicar tot el que recordava de les antigues botigues de pescadors i de la *plaja* de Pals en una entrevista realitzada uns mesos abans de morir. Teresa Arbós (Pals, 1922), filla de pagesos-pescadors, ha aportat els records que té del temps en què els seus pares pescaven i venien el peix.

mar[2]; J. Sala i J. Domènech (1994, p. 8) defineixen la «botiga» com «un casalot vell, deshabitat d'anys i panys, on s'amuntegaven xarxes, cordes, pals, veles i ormeigs de tota mena». Cal pensar, doncs, que les *botigues* feien la funció de refugi i magatzem (cosa lògica en platges allunyades del nucli urbà) i caldria distingir-les de les *cases de pescadors*, que presenten una estructura apta per a poder-hi viure permanentment (pensem en els barris de pescadors de diversos pobles costaners). De vegades, s'usa també el terme «barraca de pescador», que engloba qualsevol tipus de refugi de pescadors, mentre que la botiga suposa l'aprofitament d'una construcció pretèrita i, per això mateix, malmesa. No obstant això, de vegades els termes són emprats com a sinònims: així, J. Carandell (1978) referint-se a la vida marinera de la Costa Brava, fa esment de les «casas o *botigas*» (p. 100) i la descripció de la seva estructura coincideix amb la que fa J. Pla (1976, p. 195) de les «antigues barraques de pescadors» de la platja de Sa Riera; referint-se també a aquestes construccions de Sa Riera, M. Audivert (1981, p. 195) escriu: «moltes de les cases allà ubicades, eren el que a L'Estartit en diem magatzems i sols s'utilitzaven per a guardar la xarxa i demés estris de pesca; allà, aquests magatzems són coneguts amb el nom de «botigues»». Els mateixos Sala i Domènech, a l'obra abans esmentada, al penúltim capítol «Vocabulari de pesca» (p. 90) tornen a definir la botiga com «una caseta o baixos de casa de pescadors on tenien els ormeigs». E. Moreu-Rey (1982, p. 77) en parlar dels topònims *Les Botigues* i *Les Botigues dels pescadors* precisa que designen «uns barris separats de l'aglomeració principal, uns llogarrets creats al voltant d'edificis modestos, d'una planta, destinats a dipòsit d'estris i de venda, juntament amb vivendes més o menys estacionals». Per tant, repassant totes aquestes definicions, trobem matisos diferents; en el present treball el terme que utilitzarem és el de «botiga», tal com ha estat definit al principi del paràgraf.

LES BOTIGUES DOCUMENTADES

Les dues primeres botigues que es troben documentades a Pals daten del 1716, any en què Marianna Martinench, vídua d'Antoni Martinench[3], pescador de Pals, fa l'inventari dels béns familiars i, entre d'altres possessions, hi figuren dues botigues a la platja de Pals; cal destacar que en

(2) Al segle XIX trobem que aquest mot designa el que avui seria un taller: el 1839, a Palau-Sator, Ramon Marquès, ferrador, tenia una «botiga de ferrador y ferrer»; el 1842 la seva vídua i el seu fill es venen aquesta «estancia o botiga de ferrer».

(3) Es dóna la circumstància que el 1622 trobem documentat al llibre de Baptismes de la Parròquia de Pals dels anys 1577-1657 un individu anomenat igualment Antoni Martinench que era «pescador habitant en la costa de la plaia de dita vila».

aquest inventari no solament es mencionen les botigues sinó que es descriuen els estris que hi havia a l'interior de la que era menys espatllada:

«Item dos botigas situadas en la platja de la vila de Pals la una de las quals es tota espatllada sens taulat ni sostra y la altra tambe espatllada amb taulada amb sas afrontacions compresas dins de la qual botiga amb taulada se ha trobat lo seguent

Primo un tinart de tinensa de tres somals dolent

Item una parola de tenyir de aram dolenta y foradada sensa nansa de tinensa de una somal y mitja

Item dos tonells per tenir peix salat dolents

Item un art dolentissim que no se pot pescar sens adobarlo

Item dos llibants dolents de espart

Item una vela de llahut usada

Item sis cabassos de palangras tambe molt usats». (AHG, FNP, P5: 1716-1717)

Aquesta descripció demostra que, efectivament, les botigues servien de magatzem per als diversos estris relacionats amb la pesca: als tonells i tinars s'hi guardava el peix salat, la perola d'aram servia per a tenyir les xarxes, pràctica habitual fins que van aparèixer les de niló (Sala, J.; Domènech, J., op. cit., p. 46), l'art era una tècnica habitual de pesca[4], els llibants i el llagut eren imprescindibles per a poder tirar l'art, els palangres eren una altra tècnica també habitual de pesca[5]. Pel que fa al mot «somal», utilitzat aquí per a indicar la cabuda del tinar, Alcover-Moll precisa que es tracta d'una forma dialectal de «semal»; avui en dia, però, els recipients en què es posen els raïms per portar-los de la vinya a la premsa s'anomenen a casa nostra «semals».

La tercera botiga es troba documentada també en un inventari de béns familiars fet l'any 1743 per Josepha Ciurana et Carlas, vídua de Jacobi de Ciurana, Caner y Moret; entre les propietats de Ciurana, que guardava a casa seva «tres tonells de salar peix», hi havia:

«Item una casica, o, botiga en la plaja de mar del terme de dita vila de Pals baix sas affrontacions compresas sense taulada ni paret del tot dirruida». (AHG, FNP, P7: 1742-1744)

Finalment, trobem una quarta botiga anomenada «la botiga den

(4) J. Sala i J. Domènech en donen la definició següent: «Consisteix en un sistema d'arrossegament. Un llagut cala la xarxa —formada per dues cames o bandes i un cóp, conegut per corona—, davant la platja, en el lloc adient, i retorna a terra portant les cordes que van lligades als extrems de la xarxa, que té, més o menys, forma de bossa. Des de la platja, la gent s'aferra a cada «cama» i, amb la cingla a l'esquena va estirant i, per tant, acostant la xarxa, la qual va atrapant al seu interior els peixos que troba en el camí» (op. cit., pàg. 60). Y. Barbaza (1988 [1966], pàg. 281) recorda que tirar l'art «era la pesca popular per excel.lència, la pesca del pobre, vingués d'on vingués, pescador o no».

(5) Els mateixos autors (op. cit., pàg. 76) en donen la definició següent: «Els antics palangres constaven de quatre frenells de cànem d'uns quaranta cm cada un, dels quals penjaven, amarrats, uns caps més fins a l'extrem dels quals hi anava l'ham. L'ormeig anava plegat dins d'unes cofes de balca o d'espart amb els hams clavats a la vorera».

Climent» situada al terme de la vila de Pals i «loco vocato la plaja» el 1744; pertanyia a Eugenia Barceló et Climent, filla de Francesc Climent, de Pals, i casada amb Rafael Barceló, cirurgià de Torroella de Montgrí[6].

En el cas de les dues últimes veiem que, malauradament, no hi ha cap informació sobre els estris que es guardaven a la botiga. L'estat en què es troba la primera «tota espatllada sens taulat ni sostra», la segona «tambe espatllada amb taulada» i la tercera, «sense taulada ni paret del tot dirruida» fa pensar que es tractava realment de construccions que havien estat abandonades i que en aquell moment eren reutilitzades per gent que acudia a pescar.

A banda d'aquestes botigues situades a la platja de Pals, al mateix FNP n'hem trobat documentada alguna més de Begur i Calella: el 1784, Theresa Bofill y Rexach es ven una botiga que té al port de Calella; el 1785, Joseph Solà també se'n ven una que té al mateix port; el 1786, en trobem dues: Margarida Vehí y Barrull ven a Damiá Castelló un «casalot o botiga», al veïnat de Calella de Palafrugell i Jaume Fina, de Palafrugell, es ven igualment aquella «botiga, o, magatzem» que té al mateix veïnat de Calella; el 1836, Joaquim Roig y Casanovas ha d'entregar a Martí Roig y Sivestre «una casa o botiga en la plaja de Tamariu». Les de Begur, són totes de la primera meitat del segle XIX: el 1834, Joseph Puig y Bataller ven a Martí Bofill, mestre d'aixa, «tota aquella estancia dita vulgarment botiga» situada a la platja de La Tuna: es precisa que consta d'un pis i baixos i que afronta per la part de migdia amb una altra botiga que és del comprador; el 1837, Pere Mauri y Caner, pescador de Begur, ven a Salvi Bona é Isern «aquella estancia ó botiga situada en lo port dit de La Tuna»; el 1841, Maria Gràcia Puig i Cardoner i la seva nora, Margarida Puig y Valmaña venen a Salvador Vilallonga «tota aquella estancia o botiga en lo port anomenat de la Riera»; el 1843, Salvador Gispert ven a Joseph Ralló «aquella casa o botiga situada en lo port anomenat de La Tuna». Això demostra que aquests tipus d'establiments eren habituals a bona part del litoral.

SITUACIÓ DE LES ANTIGUES BOTIGUES

Cal situar les antigues botigues de la platja de Pals al voltant d'una vella torre que J. Pla anomena la *Torre de Pals* però que els palsencs coneixen més per la *Torre Mora*, la *Torre dels Moros* o la *Torre de Mar*.

(6) Actualment, els descendents de *Can Xarina* dels Masos de Pals, de cognom Bonet, recorden haver sentit explicar que la seva família tenia una botiga a la *plaja*. Trobem documentat el 1860 un «Juan Barceló conocido por Xarina», que vivia prop de la *Torre de les Hores*, i el 1861, un «Juan Bonet llamado Xarina». S'interposa, doncs, més d'un segle; però es podria apuntar la possibilitat que la botiga que recorden els de *Can Xarina* fos aquesta «botiga den Climent».

La *Torre Mora*, antic lloc de vigilància i senya dels vaixells.

Aquesta torre de base rodona, situada a un centenar de metres de la platja, encara es conserva, tal com la descriu l'escriptor (op. cit., p. 201): «altiva, daurada, bruna, i té un pi a la part superior». També J. Badia i Homs (1977, p. 283) en fa una descripció: «La torre es conserva en uns 10 metres d'altura, el seu aparell és de pedres sense treballar i argamasa. A la part alta hi ha rastres dels merlets i a l'interior es manté la volta semiesfèrica».

Actualment, o almenys fins cap els anys 50, la seva única funció, tal com ho explica E. Almar i també el mateix Pla i Badia i Homs, és la de servir de senya per als vaixells que naveguen per la zona. A l'època dels pirates i corsaris sembla que fou una més de les nombroses torres de guaita o talaies que es construïen a la costa per vigilar els vaixells que s'atansaven a la costa i alertar la població si era necessari; per això, popularment, també se'n deien «torres de moros». M. Audivert (1981, p.195) defineix la *Torre de Pals* com una de les anomenades «torres de fum», que servien per a transmetre missatges[7]. E. Almar recorda que la *Torre Mora* o *Torre dels Moros* «era allà per si hi havia *moros a la costa* que volguessin desembarcar».

Al voltant de la torre hi havia hagut algunes edificacions, de les quals encara hi ha vestigis. J. Pla suposa que van ser abandonades a l'època de la pirateria[8] i que els seus habitants van fundar possiblement els Masos de Pals. D'aquesta població explica Pla que «amb prou feines afloren uns

(7) Conten les fonts orals que els missatges de fum circulaven des de la *Torre Mora* cap a altres torres del nucli poblat (la de la *Casa Nova*, la del *Mas Tomasí*, la *Torre Pedrissa*, la *de les Hores*...).

(8) La pirateria va assotar les costes mediterrànies almenys entre els segles VII i XIX. Segons l'arabista P. Balañà i Abadia (1982 i 1992), estudiós de l'obra del cronista àrab Ibn Hayyán, el primer atac pirata a la costa de Pals de què es té notícia s'hauria produït el 5 de juliol de l'any 935 (d.C.). Les torres de defensa de base rodona, encara presents en algunes masies, daten però, del segle XVI o, com a molt, de finals del XV, que va ser la gran època de la pirateria; les torres de base quadrada són posteriors.

murs destruïts, uns arcs trencats, unes restes pesades» (id., ibid.). E. Almar, que havia freqüentat la zona cap als anys 20, confirma que allò havia estat com un poblet i també parla de l'estat ruïnós d'aquelles construccions, que segons ell servien pels pescadors i els guardes marins: en el seu record hi ha la família d'*El Bolero*(9), que era foràmia i quan venia a tirar l'art a la platja de Pals es quedava a viure en algun d'aquells casalots; més tardanament, i sempre segons Almar, en aquelles ruïnes hi va viure de manera temporal algun pastor que a l'hivern baixava a pasturar vora la costa i també van ser utilitzades pels carnissers de Pals per a guardar-hi algun escamot d'ovelles.

Almar situa les botigues que va arribar a veure del costat de tramuntana, vora la *Torre Mora*; en recorda cinc o sis però assegura que abans n'hi havia més. Ell les descriu d'una sola planta, sense teulats, ni portes, ni finestres, abandonades, i en recordar les vegades que hi havia anat és d'allò més expressiu: «allò feia mitja basarda». Per tant, aquells antics casalots, cap als anys 20, estaven molt deteriorats. Això també ho confirma en Ciset Roig que, anys més tard, hi anava a caçar perquè «enmig de tot aquell pedruscall hi havia caus de *conís*». Reprendrem el tema més endavant.

L'ACTIVITAT COMERCIAL A LA PLATJA

Les fonts consultades indiquen que, al segle XVIII, a la platja de Pals s'hi desenvolupava una modesta activitat comercial. Trobem aquesta informació en els documents d'arrendament de la fleca i taverna que van del 1734 al 1760(10); durant aquest període de temps, el fet que hi hagi un únic document d'arrendament per la «fleca y taverna» i que, en general, es concedeixi a una sola persona, fa pensar que el pa i el vi es devien vendre, a la vila, en un únic establiment, mentre que a partir del 1760 eren els hostalers que, a més d'oferir hospedatge, havien de vendre vi. P er això a partir d'aquesta data trobem, per una banda, el document d'arrendament de la fleca i, per l'altra, el dels hostals (hi ha constància que n'hi havia dos, el de la *Vila* i el de *Samària*); de l'establiment anomenat «taverna», no se'n troba cap més referència. Cal notar també que durant aquest anys es venien a la fleca i taverna alguns productes que a partir de

(9) Actualment, al casc antic del poble, encara hi ha una casa anomenada *Cal Bolero*: possiblement aquella família foràmia que venia a pescar a la platja va acabar instal.lant-se definitivament al poble. Cal dir que el «boleros» és un ormeig que s'utilitzava a molts pobles costaners (J. Sala; J. Domènech: op. cit., p.72): això justifica molt possiblement la creació del renom *El Bolero* per aquest individu que era pescador i permet de descartar altres suposades motivacions que la gent li atribueix.

(10) Malauradament no s'ha conservat la documentació que correspon a tots aquests anys; els protocols que es poden consultar són els dels anys 1734, 1735, 1742, 1743, 1744 i 1760.

1760 només es podien trobar a l'establiment anomenat «gavella», per exemple l'oli, la sal i les avellanes torrades.

Els documents d'arrendament de 1734-1760 són, quant a la forma, similars als del s. XIX[11]: a l'acta hi consta que els regidors de la vila concedeixen l'arrendament al major postor, el temps de vigència (un any), el nom, cognom i ofici de l'arrendatari, el preu que paga i els pactes que ha de respectar, és a dir la taba (gairebé sempre amb la grafia «tabba»), que el pregoner s'ha encarregat de subhastar. És precisament a les tabes de 1734-1760 que hi ha una referència explícita a l'establiment que cal tenir obert a la platja de Pals.

A la «tabba de la fleca y taverna» que l'any 1734 es concedeix a Paulino Guillem, negociant de Pals, i a la del 1735, concedida a Hyeronimus Gali, pagès de Pals, es precisa que l'arrendador «podra vendrer oli y ayguardent tenint hostal parat en la plaja y no en altre part»; en aquestes tabes no hi ha cap indicació que permeti saber si aquest hostal havia d'estar parat tot l'any o només durant els mesos d'estiu. El 1742 hi ha dues tabes d'arrendament de la fleca i taverna: una es concedeix a Anthonio Bou, bracer de Pals, i l'altra, a Francisco Casas, negociant de Pals; en totes dues es diu que l'arrendador «haura de tenir provehida dita taverna per quatre mesos ço es Juny, Juliol, Agost y Setembre en la plaja, terme y port de dita vila». El 1743 s'arrenda la fleca i taverna a Hieronymo Gali et Paulo Gali (pare i fill), pagesos de Pals, i a la taba s'indica que han de tenir la fleca «en la dita plaja tambe provehida per los dits quatre mesos de Juny, Juliol, Agost y Setembre». El 1744 en trobem una altra, que es concedeix a Raymundo Matas, mariner de Pals, i aquesta és una mica més explícita: «en los quatre mesos de Juny, Juliol, Agost y Setembre de dit present any haura de vendrer en la plaja de Pals pa y vi bo y rebedor en lo mateix preu que los vendra en dita vila». Finalment, un fragment de la taba de la fleca y taverna de l'any 1760, que es concedeix a Honorat Casanovas, de Torroella de Montgrí, diu el següent: «y en los mesos de Juny, Juliol, Agost y Setembre tinga obligacio de tenir pa y vi a la marina y vendrerlo a lo mateix preu que lo vendra a la vila y aixi mateix tambe hi vendra sal, oli y ayguardent en lo mateix preu que se vendrá a la vila y tindra a son carrech de entregar als anuals regidors en dita marina dos pans blanchs de pes de sis lliuras quiscun y dos mesuras de vi bo sempre que se las seran demanadas ditas cosas».

A banda d'aquesta activitat temporera, als documents d'arrendament de la fleca i taverna s'hi menciona una altra informació que és important per anar configurant aquesta imatge d'una platja de Pals activa al s. XVIII. Es tracta del fet que s'hi desembarcava vi. Així, a les tabes de 1734 i 1735

(11) Sobre aquest aspecte, vegeu Corredor Plaja, A.-M. (1996): «Un aspecte de la vida administrativa de Pals l'any 1832: les tabes», dins *Estudis sobre el Baix Empordà*, vol. 15.

els regidors prohibeixen explícitament «que nos puga comprar vi de ninguna persona forastera que fos vingut per mar o desembarcat a la platja de dita vila o en altre part sens llicencia de dits honorables regidors», però també fan saber a l'arrendador «que lo vi ques desembarcara a la dita platja de dita present vila se puga vendrer a gros y a mesuras y a mitjas mesuras y nomes a dita platja y no altrament sols se vinga a computar a un mateix preu com se vendra en gros sens incorrer en ninguna pena». Les tabes de 1742 i 1743 diuen exactament el mateix. La de 1744 torna a insistir que l'arrendador ha de saber «que no podra comprar vi que sia desembarcat en la plaja ni portat per treginer ni persona forastera sens llicencia de dits regidors» i diu també que «tot lo vi se desembarcará en la plaja de Pals se podrá vendrer en ella en gros y a la menuda fins a mijas mesuras». Sembla doncs que queda clar, d'una part, que calia una autorització per poder vendre/comprar el vi que arribava per mar i, per altra part, les tabes indiquen que aquest vi era per ser venut a la mateixa platja, mentre que el que es venia a la vila havia de provenir de particulars del mateix terme. La taba de 1760, però, deixa entendre que el vi arribat per mar es podia vendre a qualsevol lloc: «tot lo vi se desembarcara a la platja se podra vendrer a l'engros y a la menuda fins a mitjas mesuras y no menos».

Així doncs, es pot assegurar que en aquest període que va de 1734 a 1760 a la platja de Pals s'hi desembarcava vi i, a més, els mesos d'estiu s'hi muntava un establiment de fleca i taverna. Si era obligat d'oferir aquest servei a la platja de juny a setembre devia ser per alguna raó; qui se'n podia beneficiar si el nucli poblat era a 3 km i a la mateixa vila ja hi havia fleca i taverna? Cal pensar en algun col.lectiu que durant els mesos d'estiu s'instal.lava prop del mar o anava i venia amb relativa freqüència i, per tant, necessitava d'un lloc on poder comprar articles de primera necessitat[12]. El fet que entre els anys 1734 i 1744 es redactessin cinc actes corresponents a l'arrendament de l'anomenat «quinzè del peix de mar» i quatre més corresponents al «peix de l'obra» fa pensar que aquest col.lectiu que els mesos d'estiu utilitzava els serveis de la fleca i taverna de la platja havia de ser de pescadors.

PESCADORS I MARINERS PALSENCS

Pals no té tradició marinera tot i que el seu terme s'estén fins al litoral: no té port ni flota pesquera i la platja, perfilada mil i una vegades pels violents temporals de l'hivern, només recupera un punt de vitalitat amb el bullici artificial de l'estiu. Seria una bajanada pretendre demostrar que

(12) Cal descartar la possibilitat que la platja fos utilitzada com a lloc d'esbarjo com passa avui en dia: pensem que si la moda dels banys de mar no va començar a França fins el 1824, difícilment hauria pogut començar aquí gairebé un segle abans!

Pals havia estat un poble pesquer; però el fet que l'ofici de pescador i de mariner aparegui, encara que sigui de manera molt esporàdica[13], en documentació diversa, apunta a pensar que els palsencs no han pas viscut totalment d'esquena al mar.

En un buidatge del llibre de baptismes de la Parròquia de Pals corresponent als anys 1577-1657 l'ofici de pescador hi apareix registrat 79 vegades[14], el de mariner, 3 i el de marí, 2; també s'hi troba quatre vegades l'ofici de mestre d'aixa. En un altre llibre de baptismes, entre els anys 1734 i 1744 només hi localitzem tres pescadors de Pals: Geronim Vidal (1735), Pere Ferrer (1737), que també apareix al fons notarial el 1734, i Domingo Carreras y Martinench (1739), que també figura al fons notarial. En un llibre d'òbits de la mateixa parròquia i en el mateix període de deu anys, trobem que només mor un pescador: Joseph Carreras et Martinench (1738), que el 1716 apareix també com a pescador en un document notarial; totalment per atzar, en localitzem un altre el 1681: Gabriel Biguros. En un llibre de matrimonis, trobem el 1703 Francesch Imbert y Romaguera, pescador de Pals i el 1741, Joseph Sunyer, també pescador. Als documents del fons notarial n'hi ha uns pocs més; eren pescadors de Pals: Anthonio Geli i Damyanus Marisch (1604), Ramon Moret i Anthonius Ferrer «laborator antea vero piscator» (1742); el 1717 trobem un «mariner portus Pals» de nom Joannis Ballesta i el 1744 en localitzem un altre, Raymundo Matas. Aquestes xifres, extretes de documents que no tenen res a veure amb la pesca (inventaris de béns, compravenda de terres, etc), són, evidentment, totalment insuficients per fonamentar la idea que a Pals hi havia hagut un grup important de pescadors.

No obstant això, les tabes que contenen els impostos que s'havien de pagar per la captura de peix al mar existeixen i fan referència explícitament als habitants de la vila i terme de Pals. Per tant, tot sembla indicar que aquest col.lectiu hi era: cal entendre que no eren pescadors professionals, malgrat que alguns tinguessin l'ofici de pescador; cal pensar més aviat en el concepte de «pescador-pagès/pagès-pescador» elaborat per Yvette Barbaza: segons aquesta autora (1988 [1966], pp. 286-287) en aquestes dues fórmules «la segona activitat és escollida lliurement, tot i que és imposada per la necessitat»; en el nostre cas, sembla que ens tro-

(13) El 1718, Pals tenia un cens de només 480 habitants; tenint en compte la gran varietat d'oficis d'aleshores (sastres, sabaters, fusters, ferrers, blanquers, teixidors de lli i de llana, negociants, traginers, assaonadors, pagesos, bracers...) és força lògic que no hi hagués molts habitants que tinguessin un ofici relacionat amb el mar.

(14) Un dels objectius d'aquest buidatge era comptabilitzar els noms d'oficis, això vol dir que no sempre un ofici corresponia a un individu diferent i també cal tenir present que els padrins dels nadons de vegades eren de pobles veïns. Tot i així es prou significatiu que en l'estudi realitzat l'ofici de pescador figuri en quart lloc en una llista de 56 oficis ordenats de més a menys ocurrències.

Porxets adossats d'una casa dels Masos de Pals.

bem davant del pagès-pescador. Segons Barbaza el pagès-pescador és, d'una banda, aquell que vivia de la terra però que en un moment donat es troba que no té res i no té altre remei que dedicar-se a la pesca; segons la mateixa autora, la pesca es converteix aleshores en una activitat «exercida només pels més pobres, els qui no tenen res i que van a viure a les pobres cabanes al fons de les cales o en un racó de la platja»; d'altra banda, el pagès-pescador és també aquell que encara posseeix terra per a conrear però que en determinats moments, per causes demogràfiques o de minsa productivitat, necessita anar a pescar per a obtenir un complement econòmic temporal que l'ajudi a sobreviure o a viure en millors condicions. És per això que Barbaza afirma molt encertadament que en aquests casos «la pesca és un mal menor, una activitat d'emergència, que progressa en els períodes de crisi, de penúria, i recula quan torna la prosperitat» (op. cit., p. 287). Potser val la pena comentar que l'individu anomenat Dominico Carreras et Martinench es troba registrat al fons notarial el 1742 com a bracer i el 1744, com a pescador: és un exemple que il.lustra perfectament el concepte de Barbaza[15].

(15) No ens podem estar de relacionar aquest «pagès-pescador», que en la documentació consultada no apareix mai com a tal, amb el *pagès blanquer*, el *pagès joer*, el *ferrer blanquer* o el *baster negociant*, dobles oficis que hem trobat documentats entre 1577 i 1657.

El fet que al nostre poble hagi existit aquest «pagès-pescador» pot ajudar a entendre l'estructura d'algunes cases dels Masos de Pals; n'hi ha al *Carrer de Dalt*, al *de Baix* i al *de Sant Fructuós*: es tracta d'unes cases que tenen uns porxets amb volta per on s'accedeix a la vivenda, que havien servit anys ha, segons fonts orals, per a guardar-hi la barca. Això sembla estranyíssim si tenim en compte la distància que hi ha dels Masos de Pals al mar (tot i considerar que el mar ara és més reculat); la cosa, però, pot agafar un cert sentit si pensem en aquest «pagès-pescador» que devia anar a pescar els mesos de bon temps i que, a l'hivern, tenia la barca guardada a casa.

Sembla doncs que els palsencs del s. XVIII devien viure, bàsicament, del cultiu de la terra i que practicaven la pesca esporàdicament per obtenir uns beneficis suplementaris; podem pensar que aquesta pràctica de la pesca els obligava, per la distància dels seus habitatges, a romandre de vegades un cert temps, potser només uns dies, a la mateixa platja i allà s'hi instal.laven, probablement durant els mesos d'estiu, en vells casalots que havien estat abandonats de feia anys. A banda d'això, potser encara al s. XVIII quedava algú que visqués de manera permanent vora la platja, com ho havien fet un segle enrera Antoni Martinench (1622), «pescador habitant en la costa de la plaia», Michel *frances*, «pescador del Grau», també del mateix any, i Narcís Reyner «pescador habitant a la torre de la plaja» (1635).

RASTRES DE LA PESCA FAMILIAR

En els inventaris de béns del fons notarial es citen, de vegades, entre les pertinences dels habitants de Pals, alguns estris relacionats amb la pesca, com per exemple el «tel de pescar peix», els hams, el «gambero»[16], el tresmall[17] o els tonells de salar peix (ja hem mencionat anteriorment els ormeigs que hi havia en una de les botigues el 1716). La salaó del peix també es va practicar a Pals, com ho demostra un extret del document d'arrendament de la gabella de l'any 1760, concedit a Narcís Argelaga, ferrer de Pals, en el qual s'especifica que «qui tindra de la present vila y terme de Pals peix salat de sa propia collita com es sardinas confitas puga vendrer aquellas engros y a la menuda sens pagar drets ni caurer en pena alguna»; pels palsencs, la salaó devia ser una activitat de caire familiar, no hi ha indicis que a Pals hi pugui haver hagut salins com els que funcionaven a la platja de Sa Riera o a d'altres localitats costaneres (J. Sala; J.

(16) Un gamber és un aparell per pescar gambeta, que s'utilitza com a esquer (Sala, J.; Domènech, J., op. cit., pàg. 83).

(17) Els tresmalls o armallades són ormeigs formats per tres xarxes superposades (id., ibid., pàg. 72).

Domènech: op. cit., p. 48-49). El 1744 hem trobat documentada la ubicació d'un establiment on es venia peix, es tracta de «las Pasqueterias»; la referència a la ubicació de les peixateries és en una taba que es redacta per subhastar unes obres que en aquesta data es volien fer a la muralla i de la qual citem aquest fragment: «Qualsevol persona que vulla entendrer a fer la muralla que se troba contigua en la plassa desde la casa de Paulí Girbau fins a la casa de la vila que se troban las Pasqueterias assentadas unida dita muralla nova que se fara...». Avui en dia ningú no recorda aquest establiment.

A nivell familiar, i com a complement d'altres activitats, la pesca s'ha practicat fins ben entrat el segle XX i, de vegades, sense necessitat de gaires estris. La gent més gran del poble encara té present la imatge de l'Enriqueta Pujades (Pals, 1896-1989) que passava amb un cistell i unes balances a vendre llisses i algun llobarro: el peix el pescava el seu home, en Joan Arbós (Palau-Sator, 1893-Pals, 1978) a *Les Basses*, al costat del Grau, ajudat pels mateixos fills o algun home llogat; per aquesta família, que només disposava d'un art i una barca de rems, la pesca era una manera d'obtenir uns ingressos per anar tirant: *Les Basses* pertanyien a la família Coll, i Arbós les tenia arrendades per a poder-hi pescar. Una altra família que també s'havia dedicat molt a la pesca era la de *Can Bertran*, que segons Almar «sempre estaven embolicats amb la barca». A banda

El Grau, amb el Montgrí i les Medes al fons.

d'aquests dos casos, és sobretot com a diversió que la pesca s'ha practicat durant el s. XX. Els vells del poble recorden que de joves anaven a «tirar l'art»; Esteve Almar explica que anaven a la platja de Pals a tirar la xàvega o l'art i als que anaven a ajudar els donaven un grapat de peix; també en Martí Figueras recorda que, quan era un vailet de deu o dotze anys, anava amb els de casa a pescar amb el mateix sistema; el seu avi, també de nom Martí Figueras, però més conegut per Martí *Blau*, solia anar a «tirar el tel» al riu o a pescar amb enfiles a la zona del Grau, amb en Jaume Puig, més conegut per *Met Ni*, i en Xicu Ros de *Can Tianet*. Almar també recorda la pesca amb sardinals i amb palangre, així com el tipus d'embarcacions que es feien servir: els llaguts, les més corrents, i les que hi havia a L'Estartit, que pescaven amb el sistema del bou o de la vaca, que eren més grosses. Almar descriu l'arribada al vespre de l'estol de barques de L'Estartit a la zona del Grau de Pals i les compara a un ramat d'ovelles, la qual cosa dóna una idea del nombre important de barques que hi havia en aquell port; segons ell es desplaçaven en aquella zona perquè, en haver-hi les aigües dolces del riu que es barregen amb les del mar, agafaven el peix més fàcilment[18]. Els palsencs van deixar d'anar a pescar, segons Almar, per la distància que hi havia de la platja al poble, cosa que dificultava molt la venda del peix: de vegades, els era més fàcil embarcar el peix en un llagut i portar-lo a vendre a La Riereta, als negociants de Begur, que no pas carregar-lo en un carro i portar-lo fins a Pals o a d'altres pobles de la rodalia.

LES TABES PER A LA PESCA

La pesca estava sotmesa a l'anomenat «dret de ribatge» o «delme del peix», que era un impost que els pescadors havien de pagar pel peix extret dels rius, estanys[19] o del mateix mar; antigament, eren els senyors feudals els qui rebien aquest delme i posteriorment, van ser els monestirs. Així, eren sempre les autoritats, civils o religioses, les que determinaven què s'havia de pagar pel «dret d'ús» que el poble tenia en aquests espais considerats de ningú però que els senyors o l'Església es feien seus. Segons J. Sala i J. Domènech (op. cit., p. 42) durant el s. XVIII es van

(18) Aquest aspecte també és comentat per J. Pla (op. cit., pàg. 198) i M. Audivert (op. cit., pàg. 194): tots dos autors parlen de l'abundància de peix en aquella zona tan propera a la costa i com a espècies mencionen les anxoves, sardines, verats, llobarros, llisses, etc. No és gens estrany, doncs, que durant la postguerra s'hi practiqués, com a d'altres indrets de la costa, la pesca amb dinamita: actualment, la casa anomenada *Cal Cartutxo*, recorda encara aquesta pràctica, tot i que *El Cartutxo* i *La Cartutxa* ja fa anys que es van morir. La gent també recorda que, en dies de plenes, es podien recollir carpes i llisses que quedaven atrapades a la sorra.

(19) Sobre l'arrendament del dret de cacera i pesca de l'Estany d'Ullastret pels anys 1598 i 1779, vegeu J. Mates (1986, pàg. 72-73).

produir revoltes en alguns pobles costaners per protestar contra el pagament d'aquest delme, que finalment va ser abolit.

A Pals, la primera taba relacionada amb la pesca que s'ha pogut localitzar al FNP data de 1734, i l'última, de 1744. No obstant això, a l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG) es conserven dues llicències (vegeu annex 4), una de 1621 i l'altra de 1628, per les quals els habitants de Pals són autoritzats per anar a pescar per tal de sufragar unes obres que s'havien de realitzar a l'església[20]. L'estructura que presenten aquests dos documents és diferent de la de les tabes del s. XVIII i el contingut també és menys extens: la llicència per anar a pescar és concedida pel bisbat de Girona a «tots y sengles mariners y pescadors y altres qualsevol persones per pagar los gastos de les obres que necessariament se han de fer en dita yglia. y per fer alguns ornaments per servey de la mateixa yga.»; aquesta autorització per pescar havia estat sol.licitada pel rector i els obrers[21] de la parròquia de Pals. En el document s'hi fixen els dies que es pot pescar i la quantitat que s'ha de pagar al rector i obrers, que era una tercera part del peix que agafessin. Els dos documents són datats del mes d'octubre i tenen una validesa d'un any.

Al segle XVIII trobem dues menes de tabes, que serveixen per a arrendar el cobrament de dos impostos diferents: l'anomenat «quinzè del peix» i el «peix de l'obra»[22]. En el primer cas, l'arrendament és fet pels regidors de la universitat, en el segon cas, pels obrers de l'església. Teòricament, cada any s'havien de redactar de manera simultània dues tabes, tal com es troba els anys 1735, 1742, 1743[23] i 1744; el 1734, només s'ha pogut localitzar la del quinzè. Els dos tipus d'arrendament tenien una validesa d'un any: del primer de juny de l'any en què es concedia fins el 31 de maig de l'any següent; igual com passava amb l'arrendament de la fleca i taverna, la gabella o la carnisseria, la taba era subhastada públicament pel pregoner, tal com ho recorda la fórmula: «Digay per ço qui dirhi

(20) Aquestes llicències van ser localitzades per Josep M. Marquès: en el seu article «Esglésies del Baix Empordà» (*Estudis del Baix Empordà*, núm. 15) en menciona unes quantes més, cosa que demostra que aquesta pràctica era habitual als segles XVI i XVII.

(21) Els obrers són les persones que tenen al seu càrrec l'administració de l'obra d'una església, confraria o altres institucions religioses o benèfiques.

(22) Aquests són els dos únics impostos sobre el peix que hem trobat a Pals; B. Julià i Figueras en el seu article «Sant Feliu de Guíxols. 1701-1705» (*Estudis del Baix Empordà*, núm. 16) menciona «el vintè» i el «quart del peix», que s'aplicaven a Sant Feliu en aquelles dates.

(23) El 1743 es registren tres documents d'arrendament, dos del quinzè i un del peix de l'obra, però el del quinzè que és datat del 10 de febrer d'aquest any correspon en realitat a l'any anterior, ja que a la taba es precisa que l'arrendament té validesa per l'any «que comensara a correr lo primer die de juny del corrent any mil set cents quoranta dos y finira lo ultim die del mes de maig de mil set cents quoranta tres».

voldra que al mes donant se lliurara», que consta en tots els documents; un cop adjudicada, es donava un termini de dos dies perquè l'arrendatari busqués dues persones en qualitat de fiances i es pogués signar l'acta, en cas que això no es complís, es tornava la taba a l'encant públic. Durant aquests anys, els arrendaments es van concedir a les persones següents:

18 de juliol de 1734, arrendament del quinzè: Michael Arnall, sabater de Pals.

4 de juny de 1735, arrendament del peix de l'obra: Antonius Montravó, metge doctor de Pals.

4 de juny de 1735, arrendament del quinzè: Francisco Pi, barriler de Begur.

24 de juny de 1742, arrendament del peix de l'obra: Joanni Vidal, bracer, Dominico Carreras et Martinench, bracer i Michaeli Arnall, sabater, tots de Pals.

10 de febrer de 1743, arrendament del quinzè: Paulino Guillem i Geronymo Vidal, pagesos de Pals.

26 de maig de 1743, arrendament del peix de l'obra: Sebastiano Mundo, sabater de Begur.

9 de juny de 1743, arrendament del quinzè: Sebastiano Mundo, sabater de Begur.

4 de juny de 1744, arrendament del quinzè: Dominico Carreras et Martinench, pescador de Pals.

24 de maig de 1744, arrendament del peix de l'obra: Sebastiano Mundo, sabater de Begur.

CONTINGUT DE LES TABES DEL QUINZÈ DEL PEIX

Les tabes del quinzè, també anomenat «dret de quinze», contenien les condicions imposades pels regidors de la universitat, que havien de ser acceptades necessàriament per la persona a la qual es concedia l'arrendament. El contingut de les tabes sempre és més o menys el mateix, la informació és la mateixa i l'única cosa que pot variar és la forma de donar-la, amb més o menys precisió.

La primera obligació de l'arrendatari era la de cobrar el quinzè del peix a tots els habitants de la vila i terme i a d'altres persones forasteres que fessin «carabana» a la platja de Pals, però no havien de pagar dret de quinze els habitants de Begur, Regencós i Esclanyà que pesquessin amb sardinals «y no amb xavaga», que havien d'anar a fer «carabana» al terme de Begur. Es precisa que el quinzè consistia a pagar de quinze mesures una mesura, de quinze peixos un peix i de quinze barrils un barril. En cas de no fer-se així, la penalització era de tres lliures barceloneses que s'havien d'abonar la meitat a l'arrendatari i la resta a l'obra de l'església. Hi havia casos en què no s'havia de pagar aquest dret de quinze; això

passava si es pescava amb canya, nanses[24], armellades o soltes[25]; tampoc es pagava si es pescava al Grau o en aigües dolces; i tampoc es pagava dret de quinze si es pescava els diumenges (des de la posta del sol fins a la sortida del sol del dilluns) i dies de festa (igualment des de la posta del sol fins a la matinada de l'endemà), perquè aquests dies eren considerats «de obra», que volia dir que pel peix que es pescava els diumenges i festius es pagava dret d'obra: a la taba de l'arrendament del quinzè de 1735 s'especifica que aquests dies no es podrà cobrar quinzè «per quant aquell se condona, y se ha condonat a la obra de dita parroquial Iglesia de dita present vila per la necessitat en que se troba».

La segona obligació de l'arrendatari era escollir un lloc a la platja per tal que els pescadors el poguessin cridar. Se li adverteix que si després d'haver-lo cridat tres cops no es presenta, els pescadors poden posar el peix «dintra»[26] i fer-ne «com de cosa propia».

La tercera obligació fa referència a les condicions de pagament de l'arrendatari: la quantitat que aquest hagi ofert a la subhasta, l'ha de pagar en dues vegades: la segona paga l'ha d'entregar el dia de Tots Sants, però pel que fa a la primera, no sempre es fixa la mateixa data; així, al document de 1734 es precisa que ha d'entregar 20 lliures «en continent de fet lo acte del present arrendament», és a dir, al comptat; el 1735 i el 1744, cal pagar la meitat de l'import el dia de Nostra Senyora d'Agost; el 1743, per l'arrendament de la del 10 de febrer que corresponia a l'any anterior, cal fer una sola paga el mateix dia que es firma l'acta, i per la del 9 de juny del mateix any es fixa el 8 de setembre per fer el primer pagament. L'arrendatari havia de presentar dues persones en qualitat de «fermansas» o fiances en un termini de 48 hores després de «rematada» la taba; ha d'entregar tres lliures de ciris de tres unces de pes cadascun, dels quals una lliura i mitja havia de ser de cera blanca per a la Confraria del Santíssim Sagrament, que els havia de rebre vuit dies abans de Corpus, i la resta, de cera vermella, calia entregar-los el diumenge abans de Rams a la Confraria de la Sang de Jesucrist. A banda d'aquestes despeses, l'arrendatari havia de pagar el salari del notari, el paper sellat i el sou del corredor.

(24) És un dels anomenats «arts de trampa». És una mena de gàbia que pot fer 1,5 m d'alçada per 1 m d'amplada: «En un extrem tenen la peça rodona, amb una obertura per on es treu el peix, i a l'altra l'afàs, en forma d'embut, per on entren els peixos quan la nansa està estirada al fons del mar (...) La nansa, feta amb canya i joncs o amb bords d'olivera, està reforçada amb tires de verga de castanyer o de murtra o d'altres elements» (Sala, J.; Domènech, J., op. cit. pàg. 84).

(25) Segons els mateixos autors (op. cit., pàg. 72), «les soltes són un ormeig de xarxa que es cala verticalment al fons del mar amb una pedra a cada extrem i es fondeja amb una sirga i un gall. Serveix per a interceptar el pas de peixos o crustacis i mol.luscs».

(26) Al.lusió clara a les edificacions que hi havia vora mar.

CONTINGUT DE LES TABES DEL DRET DEL PEIX D'OBRA

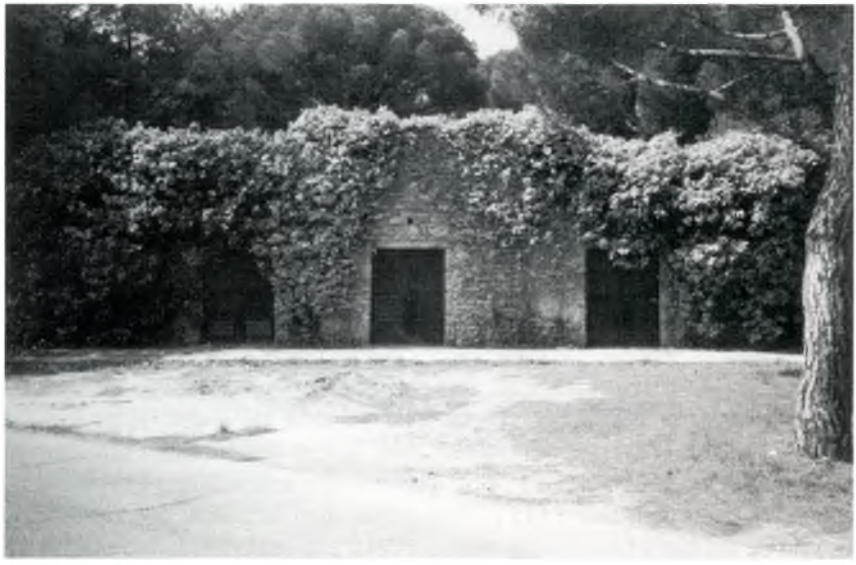
L'arrendament del dret del peix d'obra, també dit «dret d'obra», era concedit pels obrers i administradors de l'església de Pals. La taba que es redacta és molt semblant a la del quinzè, que l'arrendatari tenia l'obligació de conèixer, ja que la primera condició que se li imposava era la de guardar els pactes establerts en la taba del quinzè. Els diumenges i festes, l'arrendatari del dret d'obra havia de cobrar als pescadors, de sis mesures una mesura i de sis peixos un peix, això si el peix era «desclavat» o «desmallat»; si el peix era «clavat», és a dir, a la xarxa, n'havia de cobrar quinzè, és a dir, de quinze mesures una mesura i de quinze peixos un peix. De vegades es precisa que si es fan tres bols[27], dels dos primers es cobrarà obra i del tercer, quinzè; com que no hi ha cap referència als forasters, s'entén que cal respectar el que es fixa a la taba del quinzè. Les penalitzacions, igual que pel quinzè, eren de tres lliures, una i mitja per a l'arrendatari i la resta per a l'obra. Trobem una referència a la «pescateria» a les tabes de 1742, 1743 i 1744, en les quals s'indica que l'arrendatari ha de cobrar a tots els qui venguin peix a la peixateria, «sinch diners de las sardinas y sis diners del peix de balansa[28]»; en cas de no voler pagar, la penalització era d'una lliura de cera per a l'obra. L'arrendatari també havia de conservar els pesos i les balances, que eren els mateixos que s'utilitzaven a la carnisseria[29], «en la conformitat se li entregaran». En la taba hi consten igualment les condicions de pagament de l'arrendatari, que havia de fer dues pagues iguals, una per Nostra Senyora d'Agost i l'altra per Tots Sants; en fer la primera paga, havia d'entregar també tres lliures de ciris de cera blanca, de tres unces cadascun; es manté igualment l'obligació de presentar dues «fermansas». Altres despeses eren el salari del notari i del corredor i el paper sellat.

Una informació que hi ha a les tabes del dret d'obra i que no figura en les del quinzè és que els qui concedeixen l'arrendament «no estaran ni entenen estar de eviccio» en cas que no es pogués pescar per causes diverses (mal temps, guerra, pedra, aigua), ja que això era un risc que havia de córrer l'arrendatari, la qual cosa sembla voler dir que aquest havia de pagar la quantitat oferta a la subhasta un cop concedit l'arrendament i

(27) Al Diccionari Alcover-Moll es recull de la zona de Palafrugell l'expressió «anar a bol», amb el significat d'anar amb un llagut a estendre la xarxa.

(28) La balança és definida al mateix diccionari com «un ormeig senzill de pesca, propi per aficionats, consistent en un cel penjat al cap d'una canya llarga».

(29) Això es pot deduir del contingut de la taba d'arrendament de la carnisseria de l'any 1742, que es concedeix a Paulino Guillem, bracer de Pals, en la qual consta la següent obligació: «Item sapia dit arrendatari que haura de cuydar de entregar y recullir los pesos per a pasar y vendrer peix en la pescateria y si sen pert algun los haga de tornar fer a sos gastos y tornarlos a la Vila».

Tres botigues de pescadors, dins del complex d'I.B.B. (International Broadcasting Bureau).

segons els terminis establerts, independentment dels guanys o les pèrdues que pogués tenir (si els pescadors no podien pescar no pagaven però el preu de l'arrendament no es podia modificar).

ESTAT ACTUAL DE LES BOTIGUES

Hem parlat anteriorment dels vestigis que hi havia al voltant de la *Torre Mora*; malgrat tot, cap als anys 50 es van fer restaurar (gairebé es podria dir reconstruir) quatre botigues situades a escassos metres de la torre. Aquestes quatre edificacions es trobaven dins del terreny en el qual el govern espanyol i una empresa americana havien d'instal.lar una emissora de ràdio(30). Una de les condicions que van acordar fou que conservarien aquelles antigues construccions i va ser així com es va decidir de condicionar-les per algun ús posterior. Les quatre botigues, que devien ser les que estaven en més bon estat, són del costat de tramuntana de la *Torre Mora* i estan envoltades de restes d'altres construccions. Per fora són de pedra i per dins són encalades. Totes consten d'una nau amb volta i l'única obertura que tenen és una gran porta que dóna al mar; n'hi ha tres que són juntes, arrenglerades l'una al costat de l'altra i cobertes d'heures;

(30) La finca havia estat comprada a la senyora Rosa Coll, l'avi de la qual l'havia adquirida a l'ajuntament quan, fruit de la desamortització, va deixar de formar part dels *Comuns* de Pals.

El sostre de les botigues, recobert de pòrtland.

cadascuna fa aproximadament 14 m de llargada per 7 m d'amplada i uns 5 m d'alçada, però la del mig és una mica més gran, amb pedrissos laterals i una part de la nau amb pis; les dues dels costats són totalment simètriques, però la del costat esquerre tenia una escala lateral que permetia de pujar a un pis superior avui en dia inexistent. A la part inferior de la façana s'hi aprecien restes de l'antiga construcció. Vistes des de fora, per la part de darrera, on s'accedeix pujant pel corriol d'un petit turó que condueix a la quarta, aquestes tres construccions fan la impressió que són fetes dins de la roca: el material exterior que recobreix el sostre enganya moltíssim perquè té una gran similitud amb la pedra i, en canvi, no ho és; segons un testimoni que va presenciar els treballs que s'hi

Entrada d'una quarta botiga.

van fer, per evitar que es plogués a l'interior van recobrir la teulada amb tela asfàltica i pòrtland, que amb el temps s'ha anat esquerdant i això és el que produeix la similitud amb la roca; a la part central de la teulada hi ha una petita xemeneia, que era d'una llar de foc molt gran que hi havia en una d'elles. La quarta és separada de les anteriors, l'obertura de la porta és més petita i amb un arc, les seves dimensions són similars a les de les dues simètriques. Un cop restaurades, aquestes botigues van ser la seu del SICOP, nom de l'empresa madrilenya que va muntar les instal.lacions de l'estació de ràdio, per això avui en dia el personal que treballa a l'emissora anomena les barraques «el SICOP». Actualment, no tenen cap utilitat.

CONCLUSIONS

Podem dir que les tabes del «quinzè del peix de mar» i del «dret del peix de l'obra» del s. XVIII, que han estat la base d'aquest treball, han deixat de ser, al cap de dos-cents anys, documents merament administratius, per a convertir-se en documents etnogràfics de primera mà. El fet d'haver trobat aquestes tabes, així com les de l'arrendament de fleca i taverna i els inventaris en què constaven quatre botigues, ens va fer indagar per tal de poder lligar aquestes informacions i mirar de resseguir la modesta faceta marinera del poble de Pals; per això, no només hem cercat en fonts escrites, sinó que també hem rebuscat en la memòria dels més grans. Tot plegat, ha valgut prou la pena. Res no permet d'assegurar que les quatre construccions que es conserven actualment siguin les quatre botigues que es troben documentades al s. XVIII, tot i que hi ha possibilitats que ho siguin i, de fet, no era pas aquest l'objectiu principal del treball. El que pretenïem era aportar proves i dades (tant de bo es poguessin ampliar!) que demostressin que aquelles «barraques del costat de tramuntana» de la *Torre Mora* que tanta basarda feien a l'Esteve Almar, havien estat l'escenari d'una activitat pesquera i comercial, potser insignificant, és clar, en comparació amb la d'altres indrets de la costa, però suficient com perquè sigui un referent més a l'hora de parlar de la història de Pals.

AGRAÏMENTS

La realització d'aquest treball ha estat possible gràcies a la col.laboració de les persones següents: Esteve Almar, Joan Arbós, Teresa Arbós, Joan Badia, Pere Balañà, Paquita Bonet, Josep Clara Resplandis, Juan Luís Díaz, Martí Figueras, Ramon Llenas, M. Àngels Llos, Josep M. Marquès, Josep Mates, Rodney Nelson, Baltasar Parera, Ciset Roig, Pepita Sala. A tots, moltíssimes gràcies.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A. M.; Moll, F. de B. (1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.

AUDIVERT, M. (1981): *Cases i gent de L'Estartit*. Granollers: Ed. Montblanc-Martín.

BADIA i HOMS, J. (1977): *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Girona: Diputació de Girona. (Vol. I).

BADIA i HOMS, J. (1981): *L'Empordà* (vol IV de la *Gran Enciclopèdia Comarcal de Catalunya*). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.

BALAÑÀ i ABADIA, P. (1982): «¿Topònims catalans transcrits a l'àrab per Ibn Hayyan?», *Estudis de llengua i literatura catalanes/IV. Miscel.lània Pere Bohigas 2*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (pàg. 23-49).

BALAÑÀ i ABADIA, P. (1992): «Moros en la costa: Una expedición califal en el año 935», *Historia y Vida*, núm. 291. Madrid/Barcelona. (pàg. 4-9).

BARBAZA, Y. (1988 [1966]): *El paisatge humà de la Costa Brava*. Barcelona: Edicions 62. (Trad. de M. Boldú et alii). (Vol. I).

CARANDELL, J. (1978 [1945]): *El Bajo Ampurdán. Ensayo geográfico*. Girona: Diputació de Girona.

CORREDOR PLAJA, A.-M. (1994): «Un exemple de malnoms eventuals en un document dels anys 1577-1657: els noms d'ofici», *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*. Vol LIX (Actes del XVIII Col.loqui de la Societat d'Onomàstica). (pàg. 68-70).

CORREDOR PLAJA, A.-M. (1996): «Un aspecte de la vida administrativa de Pals l'any 1832: les tabes», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 16. Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. (pàg. 177-187).

JULIÀ i FIGUERAS, B. (1997): «Sant Feliu de Guíxols. 1701-1705». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 16. Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. (pàg. 71-94).

MARQUÈS, J.M. (1996): «Esglésies del Baix Empordà», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 15. Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. (pàg. 35-67).

MATES, J. (1986): *Els estanys eixuts*. Quaderns de La Revista de Girona, núm. 7. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.

MOREU-REY, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.

PELLA y FORGAS, J. (1980 [1883]): *Historia del Ampurdán*. Olot: Aubert Impressor.

PLA, J. (1976): *Tres Guies*. Barcelona: Ed. Destino.

SALA, J.; Domènech, J. (1994): *La pesca*. Quaderns de la Revista de Girona, núm. 49. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.

Arxiu Històric de Girona. Fons notarial de Pals. Protocols núm.: 5 (1716-1717), 6 (1734-1735), 7 (1742-1744), 8 (1760), 9 (1784-1785), 10 (1786-1788), 16 (1836-1839), 17 (1840-1844), 25 (1604).

Arxiu Diocesà de Girona. Registres dels anys 1621-1622 i 1628-1629.

Arxiu Parroquial de Pals. Llibre de Baptismes dels anys 1577-1657; Llibre de Baptismes dels anys 1659-1774; Llibre d'Òbits dels anys 1570-1740; Llibre de Matrimonis dels anys 1636-1833.

ANNEX 1

Transcripció de dues tabes d'arrendament del quinzè i del peix d'obra.

TABBA DE LO QUINSÉ DEL PEIX DE MAR DE LA PRESENT VILA Y TERME DE PALS[31]

«Tothom qui vulla y entena en arrendar per temps de un any que comensara a correr lo die

(31) Arxiu Històric de Girona. Fons notarial de Pals. Manual núm. 6 (1734-1735). Notari: Luis Castellet. Data: 18 de juliol de 1734.

primer de Juny proxim vinent y finira lo ultim de maig de mil set cents trenta y sinch lo quinsé del peix de mar de la present vila y terme de Pals digay per ço qui dirhi voldra que al mes donant se lliurara y los honorables senyors regidors de la present vila y terme de Pals los ne faran acte de arrendament y tots ne estaran de eviccio dels bens de la universitat de dita vila amb los pactes avall escrits y seguents.

E primerament sapia dit arrendador que tots los habitants de dita vila y terme y altras personas forasteras que faran carabana en la platja de dita present vila hagen de pagar be y degudament quinse de tot lo peix que pescaran a dit arrendador so es de quinse mesuras una mesura de quinse peixos un peix y de quinse barrils un barril de dret de quinse sots pena de tres lliuras barceloneses acquisidora la mitat a la obra de la Iglesia parroquial de la present vila de Pals y la altre mitat a dit arrendador per quisquna vegada sera trobat fer lo contrari pero del peix ques pescará amb canya, nansas armalladas y soltas y del ques pescará al grau y altras parts de aygua dolsa no tingan obligacio de pagar dret de quinze.

Item sapia que del peix que se pescarà los Diumenges y festas entrant tota la nit de aquell no pagara dit quinse sino tant solament lo dret de la obra, y del peix que se pescara los Diumenges y festas al aixint fins a la mitja nit del primer bol que fará de aquell nos pagará tampoch dit quinse sino tant solament lo dret de la obra amb declaracio. Si es cas se facian tres bols dels dos se pagará lo dret de obra y lo tercer bol serà a favor de dit arrendador, pero si no sen faran sino dos del primer se pagará lo dret de obra y lo segon lo quinsé a dit arrendador.

Item sapia dit arrendador que hage de elegir puesto en dita platja per poderlo cridar y apres de cridat per tres vegadas no acudirá los pescadors alas horas podran posar lo peix dintra y ne pugan fer com de cosa propia sens esser executats per dita pena acceptantne de pagar dit quinse tots los habitants de Begur, Regencos y Esclanya y gent forastera que en dit terme de Begur faran caravana so es del peix ques pescara amb sardinal y no amb xavaga.

Item sapia dit arrendador que lo preu hi prometrà haura de pagar amb moneda barcelonesa als honorables regidors de dita vila de la manera seguent so es vint lliuras en continent de fet lo acte del present arrendament y lo restant de dit preu per lo die de Tots Sants respecte al proxim vinent. E Sapia haura de donar idoneas fermansas a coneguda de dits senyors regidors.

Item sapia dit arrendador que ultra de dit preu hi prometrá haura de entregar tres lliuras de siris de pes de tres onsas quiscun ço es una lliura y mitja de blanchs als administradors de la confraria del Santissim Sagrament vuyt dias antes de corpus y una lliura y mitja de vermells y entregarlos lo Diumenge antes del ram a la Confraria de la Sanch de Jesuchrist respecte de dita Iglesia parroquial de la present vila.

Item y finalment sapia que ultra de dit preu haura de pagar anal notari baix escrit vuyt sous per ordir la present tabba y lo salari del acte del present arrendament que en son poder se fará y firmara y quatra sous y sis per dos fulls de paper sellat qual sello se haura de manester per continuar lo dit acte de arrendament en lo manual y al corredor dotse per sas corredorias. E Digay».

Arrendatari: Michael Arnall, sabater de Pals.

ARRENDAMENT DE «LO PEIX DE LA OBRA VULGARMENT DIT, QUE DEU VOLENT DURANT DIT TEMPS SE AGAFARÀ EN LO MAR DEL TERME DE DITA VILA DE PALS»(32)

«Tot hom qui vulla entendrer en arrendar per temps de un any que comensará a correr lo die primer del mes de Juny proxim vinent, y finira lo ultim dia del mes de maig del any proxim vinent mil set cents trenta sis, lo dret del peix que acostuma a cobrar la obra de la Iglesia parroquial de Sant Pere de la present vila de Pals Digay qui dirhi voldrá que al mes donant en lo encant publich se lliurará, faran, y fermaran lo acte de dit arrendament los obres qui vuy son

(32) Arxiu Històric de Girona. Fons notarial de Pals. Manual núm. 6 (1734-1735). Notari: Luis Castellet. Data: 4 de juny de 1735.

de la dita obra de dita Iglesia amb promesa de estarne de evictio dels bens de la mateixa obra amb los pactes avall escrits y seguens.

Primerament sapia qui arrendará que del peix que se agafará y pescará en lo mar y plaja del terme de dita present vila de Pals los dias de Diumenges, y festas tant entrant com exint cobrará, y pora cobrar de sis mesuras una mesura y finalment de sis pexos un peix, axis, y de la manera que fins vuy se ha acostumat.

Item sapia lo qui arrendará que de tot lo peix que se agafará en dita plaja, o, mar al exint de dits Diumenges, y festas fins al exir lo sol, cobrará en esta forma, ço es del que vindrá desclavat ne cobrará de sis mesuras una mesura, y de sis pexos un peix com dalt está dit, y del que vindrá clavat ne cobrará quinzé, ço es de quinze mesuras una mesura, y de quinze pexos un peix, per condonació que los magnifichs regidors de dita vila de Pals ne han fet a la dita obra en vistas de la necessitat en que se troba.

Item sapia lo qui arrendará que los dits obrers no estaran ni entenen estar de eviccio en cas que no se pescás, o, no se pugués pescar per raho de guerras infortuni de temps ni altre cas pensat, o, no pensat, ans be aixo corre arrisch de qui arrendará.

Item sapia qui arrendará que lo preu hi prometerá aura de pagar amb moneda barcelonesa a dits obrers amb dos iguals pagas, es, a, saber la primera per lo dia de Nostra Señora de Agost, y la altre per lo dia de tots los Sants respectivament proxims vinents, y haurá de donar fermansas idoneas, a, coneguda de dits obrers y a mes del dit preu que y prometerá haura de donar, y entregar als dits obrers per dit dia de Nostre Señora de Agost proxim vinent tres lliuras de ciris de sera blancha, y aixi mateix haurá de pagar al notari de la present vila en poder del qual se fará lo acte vuyt sous per ordir la present tabba, y lo salari del acte de dit arrendament, y paper sallat y al corredor per sas corredorias son just salari. E Digay».

Arrendatari: Doctor Antonius Montravó, metge doctor.

ANNEX 2

Transcripció de les llicències de pescar per a fer obres a l'església(33)

LLICÈNCIA 1

«Amb decret del molt R^{nt} señor Fran^{o} Cervera en quiscun decret doctor capella maior de la Seu de Lleyda vicari en lo spiritual y temporal general y official del molt ille y R^{m} señor Don Pedro de Moncada per la gratia de deu y de la Santa Sede aplica Bisbe de Gerona y del consell de sa Mag^{t}. a supp. del rector y obrers de la yglia parrochial de la vila de Pals del pnt Bisbat de gerona se consent llicentia a tots y sengles mariners y pescadors y altres qualsevol persones que per pagar los gastos de les obres que necessariament se han de fer en dita yglia y per fer alguns ornaments per servey de la matexa yga. pugan y los sia licit sens incarriment de pena ni censura alguna ni macula de pecat pescar, o, fer pescar y axauguar en los mars ports y cales de dita par^{a} de dita vila de Pals y altres llochs ahont los de Pals acostuman pescar los dias de diumenges y festas de manament axint del dia de la festa servada la constitució synodal diocessana acerca de asso feta y no altrament ni en altra manera exceptades les festes de Tots Sancts la conceptio de nra S^{a} de Nadal St Steve y S^{t}. Joan Evangelista de la circuncisio del Señor, de la Epiphania de la Purificacio y annuntiatio de nra Señora, lo Primer y segon dia de Pasqua de resurrectio, de la assentio del señor, lo primer y segon dia de sinquogesima, lo dia de Corpus xpí de S^{t}. Joan y S^{t}. Pere de Juny de St Steve de nra S^{ra}. de Agost y de nra Señora de Settembre en los quals dias nols sia licit pescar ni fer pescar ordenant y manant que de tota la dita pesca sian fetas tres pars yguals y las dos pars sian y servescan per los pescadors qui pendran lo peix y la restant una part sia y servesca per pagar ditas obras y ornaments la qual una part prengan dits rector y obres los quals sian obligats de tot lo que rebran portar compte per jornades scrit de ma de dit rector y que a la fi del any hagen de donar compte a dit Sr Bisbe o, a son vicari general y official tant del

(33) Arxiu Diocesà de Girona. Registres dels anys 1621-1622, f. 90 (llicència 1) i 1628-1629, f. 72v (llicència 2).

rebut com del pagat la qual licentia apres de un any primer vinent sia de ningun effecte ni valor. Datt en Gerona a XXVII de octubre MDCXXI».

LLICÈNCIA 2

«Amb decret del molt R^nt señor Don Francesch de Aymerich en quiscun decret D^r. cabiscol maior y canonge de la Seu de Gerona vicari y a supp.^o dels curats y obres de la Yglesia parrochial de S^t. Pere de la vila de Pals del pnt Bisbat de gerona se consent licentia a tots y sengles marines y pescadors y altres qualsevol persones que per pagar los gastos de les obres que necessariament se han de fer en dita yglesia y per fer alguns ornaments per servey de la mateixa ygla. pugan y los sia licit sens incarriment de pena ni censura alguna ni macula de peccat pescar, o, fer pescar y axaugar en los mars ports y cales de dita par^a de dita vila de Pals y altres llochs ahont los de Pals acostuman pescar los dies de diumenges y festas de manament axint del dia de la festa servada la constitució synodal diocessana a serca de asso feta y no altrament ni en altra manera exeptades las festes de Tots Sancts, la conceptio de nra S^a de Nadal St Esteva y S^t. Joan Evangelista de la circuncisio del Señor, de la Epiphania de la Purificatio y anuntiatio de nra Señora, lo Primer y segon dia de Pasqua de resurrectio, de la assentio del señor, lo primer y segon die de sinquogesima, lo dia de Corpus xpí de S^t. Joan y S^t. Pere de Juny de St Esteva de nra S^ra. de Agost y de nra Señora de Setembre en los quals dies nols sia licit pescar ni fer pescar ordenant y manant que de tota la dita pesca sian fetas tres parts yguals y las dos parts sian y servescan per los pescadors qui pendran lo peix y la restant una part sia y servesca per pagar ditas obras y ornaments la qual una part prengan dits curats y obres los quals sian obligats de tot lo que rebran portar compte per jornades scrit de ma de dits curats y que a la fi del any hagen de donar compte a dit señor Bisbe o, a son vicari general y official tant del rebut com del pagat la qual licentia apres de un any primer vinent sia de ningun effecte ni valor. Datt en Gerona a II de octubre MDCXXVIII».